

Mircea Rusnac

Răscoala anticomunistă a țăranilor arădeni din anul 1949

Mijloacele prin care populația României a reacționat față de instaurarea regimului represiv comunist au fost foarte diverse. În zonele de deal și de munte, unde pădurile ocupau suprafețe întinse, locuitorii au ales să recurgă la mișcarea de partizanat, care în Banat a fost extrem de puternică și a acoperit arii întinse. În schimb, în zona de câmpie situația era mai grea, deoarece locuitorii nu aveau pădurea în apropiere, pentru a se putea ascunde la nevoie, atunci când greutățile ajungeau să depășească limita suportabilului. Din acest motiv, mișcările protestatative au fost ceva mai rare în zonele de câmpie. Totuși, și acolo nemulțumirile se acumulau și nu de puține ori ele ajungeau să îmbrace forme violente. Așa a fost cazul puternicei răscoale țărănești din județele Arad și Bihor din vara anului 1949.

La sfârșitul lunii iulie și în primele zile ale lunii august 1949, țărani din zece localități din zona Aradului au inițiat și au participat la o revoltă populară, generată de practicarea unor cote aberante de către regimul comunist, constând în confiscarea grâului direct de la batoze. Aceste localități erau: Ateaș, Apateu, Berechiu, Chereluș, Gurba, Moțiori, Sinteia Mare, Șepreuș, Șiclău și Șomoșcheș. (1) În acea vară, oamenii se întorceau acasă plângând, cu căruțele aproape goale, doar cu 10-12 saci de grâu rămași pentru sămânță. (2) Ei știau că de atunci înainte aveau să trăiască doar cu mălai și cu mămligă. Tot în acea perioadă, celebra plenară a C.C. al P.M.R. din martie 1949 deschisese calea către colectivizarea agriculturii, perspectivă care nu putea decât să-i neliniștească pe țărani. De altfel, în rândurile acestora fuseseră deja operate masive arestări și deportări, pentru a fi deschis drum liber colectivizării, iar pământul și bunurile celor arestați și deportați au constituit baza materială a viitoarelor gospodării colective.

Revolta la care ne-am referit a izbucnit mai întâi la Ucuriș, în județul Bihor, și s-a extins în satele dinspre Arad, la Șepreuș, apoi la Cermei, Șomoșcheș și Berechiu, dar și spre Tinca, în satele bihorene Batăr, Talpoș, Tăut și altele. Dar primele semne de nemulțumire apăruseră mai demult. Astfel, în comuna Berechiu agitațiile începuseră încă din 28 iulie, însă fără a lua forme violente. La Șomoșcheș, deja la 23 iulie, peste 200 de locuitori au semnat o cerere întocmită de Ioan Sas de a nu se mai preda cotele, iar de a doua zi ei au început să o și aplice. (3)

Tot în perioada imediat anterioară izbucnirii răscoalei, în zonă fuseseră împrăștiate manifeste de către o organizație de partizani care activau în județele Arad și Timiș-Torontal, care cuprindea și preoți catolici. (4) Autoritățile bănuiau că această organizație era în legătură cu profesorul timișorean Nicolae Grivu, care la rândul său avea contacte cu notarul Gheorghe Ionescu, conducătorul cunoscutului grup din Teregova, ambii fiind liberali. Un manifest asemănător mai fusese lipit și pe clădirea Primăriei din comuna Hitiaș, județul Timiș-Torontal. (5) Și foștii membri și simpatizanți ai Partidului Național Țărănesc își intensificau activitatea, conform mărturiilor oficiale.

La 28 iulie, în Berechiu au intrat doi țărani călare din comuna Talpoș, județul Bihor, care au luat legătura cu localnicii, îndemnându-i să organizeze rezistența împotriva măsurilor luate de guvern referitoare la treieris și colectare, susținând că doar o opoziție de masă va putea avea efect și sorți de izbândă. (6)

Revolta a izbucnit simultan la Berechiu, Apateu, Șepreuș și Șomoșcheș în 31 iulie 1949, atingând punctul culminant la Șomoșcheș. La Berechiu, populația adunată în număr mare scanda următoarele lozinci: „Vrem pâine și nu mălai!”, „Vrem libertate!”, „Trăiască regele Mihai!”

„Trăiască Iuliu Maniu!”, „Trăiască regele Carol al II-lea!”, „Jos comuniștii!”. (7) În aceeași zi, în comună s-au constituit grupuri înarmate cu ciomege și pietre, care l-au atacat pe secretarul biroului de plasă Ineu al P.M.R. și l-au bătut, conform raportului redactat de locotenent-colonelul Koloman Ambruș de la Securitatea din Timișoara la 4 august pentru Direcția Generală a Securității Poporului din București. Câteva grupuri înarmate din această comună au încercat să ajungă până la Șomoșcheș, aflat la 3 km. distanță, pentru a extinde răscoala și acolo, dar au fost oprite de grăniceri și de securiști. Țăranii s-au mobilizat și au ieșit în întâmpinarea unui camion cu milițieni, obligându-i pe aceștia să intre în localitate numai după ce erau dezarmați. Populația era foarte înfuriată și striga lozinci insultătoare la adresa regimului, a partidului și a conducătorilor acestuia. A fost căutat pentru a fi linșat președintele Sfatului popular din comună, Iustin Cârlig, care a fugit în ultimul moment cu un camion. (8)

În aceeași zi, și la Apatu s-au constituit grupuri înarmate cu ciomege, furci și arme de foc, care i-au bătut pe învățătorul și pe notarul din comună, care căutaseră să liniștească spiritele. (9) Locuințele celor doi au fost devastate, la fel ca și clădirile Primăriei și ale Școlii primare, dându-se foc la o parte din mobilier și la întreaga arhivă. Se strigau și acolo aceleași lozinci „huliganice”, după expresia lui Ambruș, ca și la Berechiu. (10)

Pe la orele 21, când milițienii s-au apropiat de comuna Apatu, au început să se tragă clopotele bisericii în semn de alarmă. Populația comunei a început să manifesteze împreună cu femeile și copiii, iar la marginea satului o echipă de șase oameni înarmați cu furci, ciomege și cu o armă Z.B. au așteptat camuflați sosirea milițienilor. Când au luat contact cu aceștia, ei au început să fluiera și mulțimea a răspuns cu fluierături și cu focuri dese de armă Z.B. Cei șase au fost capturați împreună cu arma pe care o aveau asupra lor. Milițienii s-au retras apoi sub acoperirea armelor, deoarece era întuneric și nu dispuneau de forță suficientă pentru a pătrunde în sat. (11)

La Șepreuș, ziua de 31 iulie a cunoscut aceleași adunări, lozinci și dezordini. Adunarea populației s-a făcut și aici prin tragerea clopotelor, la fel ca în vremea lui Horia și a lui Avram Iancu. Grupurile înarmate cu ciomege, furci și arme de foc au devastat cooperativa comunei, ferma de stat, au incendiat sediul Sfatului popular, arzând întreaga arhivă, au tăiat firele telefonice, la fel ca în Apatu și în Berechiu, au dezarmat și au bătut o patrulă călare de trei milițieni și au format posturi permanente în jurul satului pentru a împiedica intrarea autorităților comuniste. (12) La ferma de stat au fost uciși trei ștabi pe care răsculații i-au găsit acolo, un al patrulea fiind grav rănit. Delegatul de la județeană P.M.R., Balazs, care se afla în comună, a dispărut, ascunzându-se în altă parte. (13)

La Șomoșcheș, grupurile constituite, înarmate la fel ca și cele din restul satelor răscolate, au incendiat arhiva Primăriei și au rupt firele telefonice. În toate cele patru localități se trăgeau clopotele bisericilor ca semnal de a se trece la rezistență. (14) Tot la Șomoșcheș a venit să aplaneze conflictul însuși președintele Sfatului popular județean Arad, Petre Bele. Dar cum a înțeles acest ștab de frunte al partidului să se comporte? La reclamațiile țăranilor că nu au ce mânca din cauza cotelor pe care trebuiau să le achite, Bele le-a răspuns cu nerușinare: „Duceți-vă pe islaz și pașteți iarbă!” (15) Răspunsul semăna foarte mult cu cel dat de către primarul comunei Ucriș, Teodor Cotuna, care avea două clase primare, țăranilor din comuna pe care o conducea: „Mâncați prune și castraveți ca să puteți strânge cureaua!” (16)

La Șomoșcheș, reacția populației față de Petre Bele a fost extrem de violentă. Imediat ce a coborât din mașină pentru a „lămuri” populația cu privire la treierii și colectări, el a fost bătut și trântit la pământ, putând fi cu mari greutate salvat de către însoțitorii săi și transportat la spitalul din Arad. (17) În continuare, populația adunată în mijlocul comunei a depus un jurământ că nu va preda cotele, iar dacă o persoană va încălca acest jurământ, ea urma să fie judecată de către ceilalți.

Autoritățile au reacționat extrem de rapid și cu maximă duritate pentru înăbușirea acestei răscoale. În după-amiaza zilei de 1 august 1949, batalionul de grăniceri din Radna a intervenit, restabilind ordinea în comunele Șomoșcheș, Apatu și Berechiu. În comuna Șepreuș au acționat 40 de milițieni și 40 de grăniceri, având loc schimburi de focuri și fiind răniți doi grăniceri. În celelalte comune nu s-a tras niciun foc. În comuna Șepreuș au fost arestați 57 de locuitori, fiind executați pe loc Mihai Iancicău de 50 ani, Teodor Pârvu de 36 ani, Ioan Stana de 66 ani și Ioan Pârvu, cu vârstă

neprecizată de autorități. În comuna Șomoșcheș au fost arestați 49, fiind executați pe loc Ioan Faur de 54 ani și Gheorghe Margine de 43 ani. În comuna Apateu au fost arestați 22 și executați pe loc Simion Stana de 28 ani, Ioan Mangu de 34 ani și Petru Moț de 53 ani. În comuna Berechuiu au fost arestați 19, fiind executat pe loc Gheorghe Ilonca de 20 ani. (18) Cadavrele celor executați în văzul întregii comunități au fost expuse în stradă, fiind lăsate acolo timp de două zile și două nopți, cu interdicția de a nu se apropia nimeni de ele, nici măcar să le acopere. Familiile celor executați, cuprinzând un total de 33 persoane, au fost evacuate din cele patru comune. (19)

În noaptea de 3-4 august 1949 au mai fost împușcați doi țărani din Apateu, pe motivul că ar fi încercat să fugă de sub escortă. Este vorba despre Aurel Moț de 23 ani și Gheorghe Malița, cu vârsta neprecizată. (20) La 11 august, a fost ucis și fugarul Mihai Haiduc din Berechuiu, tot cu vârstă neprecizată, care stătea ascuns în porumb de frica autorităților. (21) În acest fel, numărul total al victimelor din județul Arad se ridică la 13.

Un număr de 10 arestări au fost efectuate și în Moțiori, (22) numărul total al arestațiilor ridicându-se la 157 de oameni din cinci comune. La 3 august, din gara Cermei a plecat un tren de deportați către Bărăgan. (23)

Aurel Moș întocmea la 12 august un „studiu informativ”, solicitând ca participanții la răscoală „să fie executați”, iar împotriva lor „să se întreprindă focul, urmărindu-se lichidarea capilor acestor bande.” În acest scop, din fiecare localitate participantă la răscoale „se vor ridica capii (sic!) acestor acțiuni (în lipsă, familiile acestora) și câte 10-15 familii de chiaburi, afirmați ca dușmani ai poporului.” El mai sublinia, totodată, cu justificată mândrie, că „în timpul operațiunilor au fost executați în regiunea Oradea 16 chiaburi, iar în regiunea Arad 12 chiaburi.” (24) Cifrele erau doar provizorii, întrucât s-a văzut că au mai fost uciși oameni ca urmare a acestor răscoale și în zilele de după înăbușirea lor.

Unele persoane deportate din aceste localități au fost duse cu trenul în regiunea Constanța, în diferite localități, unde au primit domiciliu forțat. Lor nu li s-a permis să ia nimic cu ele, în afara hainelor pe care le aveau. Ajungând la destinație, au fost repartizate tot la țărani înstăriți (așa-zii „chiaburi”), care, văzându-le cum arătau, s-au îngrozit, înscriindu-se de bunăvoie în colectiv, de frică să nu pățească nenorociri asemănătoare. (25)

Astfel, răscoala s-a limitat la perimetrul acestor comune. Când s-a încercat extinderea ei către est, spre Craiva-Mărăuș, preotul de acolo a ascuns cheile bisericii. Peste câteva ore a venit la el un grup de tineri, printre care era și fiul său, care doreau să dea alarma trăgând clopotele. Ei spuneau că „a început revoluția la Ucuriș și vine și la noi.” (26) Preotul însă a refuzat să le dea cheile. Prin acest fapt, aici s-a limitat extinderea răscoalei, mai ales că veneau zvonuri despre represaliile necruțătoare și despre morții de pe stradă din comunele învecinate.

După liniștirea satelor, care au fost pedepsite atât de nemilos, colectarea cerealelor a continuat ca și înainte. Confiscarea grâului s-a făcut foarte ușor, direct la batoze, însă porumbul era deja recoltat de țărani și se afla în podurile caselor. De aceea, Comitetul județean de colectare a trimis în fiecare sat câte doi muncitori de la întrprinderile arădene. S-au format comisii din câte cinci persoane: doi muncitori, doi delegați ai Primăriei și în mod obligatoriu și preotul satului, care mergeau din casă în casă cu munca de lămurire, pentru ca țărani să dea și porumbul de bunăvoie și explicând că țara avea sarcini de îndeplinit de pe urma războiului. Cei care au refuzat să predea porumbul au fost și ei arestați și catalogați drept „dușmani ai poporului”, după cum își amintea peste ani preotul din Gurba, Iosif Stoica, participant la aceste comisii de tristă faimă. (27)

În acest mod, distrugerea țăranimii s-a făcut sistematic, prin teroare, arestări, procese, închisori și deportări. Au fost loviți mai întâi țărani mai înstăriți, adică cei mai harnici și mai buni gospodari. Urmările acestor fapte se resimt și astăzi.

În încheiere, vom face apel la o altă mărturie, foarte interesantă, în legătură cu aceste răscoale, aparținându-i fostului partizan cărășean Iosif Cireșan Loga. Deținut în lagărul de la Peninsula, acesta a fost coleg de suferință cu câțiva țărani participanți la ele, printre care Ioan Sas, Petru Scrob și Toader din Șomoșcheș. Ei i-au relatat că se răsculaseră pentru a nu mai da grâu, apoi îi alungaseră pe toți zbirii de la Primărie și au instalat un primar dintre țărani, au alungat securiștii și au baricadat toate căile de acces către sat. Acolo ei au fost stăpâni pe situație timp de trei zile,

conform relatării acestor participanți. Armata de la Arad a intervenit cu tunuri și tancuri, țărani fiind fără arme, doar cu securi, furci și coase. Ei au apărat baricadele, punând în față femeile și copiii, pentru ca armata să nu tragă. Totuși, armata a tras în plin în urma ordinelor procurorului Ștefănescu, iar tancurile au trecut peste baricade. Au fost împușcați atunci laolaltă bărbați, femei și copii, care au fost socotiți toți drept capi ai răscoalei. Timp de trei zile nu a avut nimeni voie să îi ridice sau să îi îngroape. Fiind vară, miroseau și veneau muștele pe ei. Alți țărani au fost arestați și pedepsiți de Tribunalul din Timișoara la ani grei de pușcărie, fiind trimiși la canal sau în alte lagăre de exterminare. Ioan Sas din Șomoșcheș, cel care întocmise lista cu țărani care nu mai voiau să achite cotele, avea caninii extrași cu cleștele pe viu ca să spună cine i-a organizat. (28)

Ca o ironie a soartei, procurorul Ștefănescu, cel atât de zelos odată, ajunsese și el în lagărul de la Peninsula, împreună cu o parte dintre victimele sale, cazul nefiind deloc neobișnuit în anii stalinismului. Când el s-a întâlnit întâmplător în lagăr cu țărănul Toader din Șomoșcheș, nu l-a recunoscut pe acesta. Toader i-a oferit o bucată de pâine, pe care Ștefănescu a mâncat-o imediat. Atunci Toader i-a spus că el i-a dat pâine, iar Ștefănescu îi dăduse lui nouă ani de pușcărie și dăduse ordin armatei să tragă în țărani și în copiii lor. Ca urmare, Dumnezeu l-a pedepsit, a conchis Toader. Ștefănescu a pus capul în pământ și nu a mai zis nimic. Doar oamenii din brigada lui de muncă spuneau că el nu vorbea nimic cu nimeni, iar noaptea nici nu se culca, ci se plimba prin baracă. (29)

Note:

1 Adrian Brișcă, Rezistența armată anticomunistă din România 1944-1962, www.miscarea.com/Brisca.html

2 Steliana Breazu, „Am fost martor la revoltele țărănești din județul Arad” – anul 1949, în *Analele Sighet 7. Anii 1949-1953: mecanismele terorii*, București, 1999, p. 693.

3 Teodor Stanca, Răscoalele țărănești din 1949 din județul Arad, reflectate în documentele organelor de represiune, în loc. cit., p. 677.

4 Ibidem, p. 678.

5 Ibidem.

6 Ibidem, p. 677.

7 Ibidem, p. 676.

8 Ibidem, p. 675-676.

9 Ibidem, p. 676.

10 Ibidem.

11 Ibidem, p. 675.

12 Ibidem, p. 677.

13 Ibidem, p. 675.

14 Ibidem, p. 677.

15 Steliana Breazu, op. cit., p. 694.

16 Steliana Breazu, Eleonora Criste, *Revolta țărănească anticomunistă de la Ucuriș-Bihor din anul 1949*, în loc. cit., p. 697.

17 Teodor Stanca, op. cit., p. 675, 677.

18 Ibidem, p. 679-680.

19 Ibidem, p. 680.

20 Ibidem, p. 684.

21 Ibidem, p. 683.

22 Adrian Brișcă, op. cit.

23 Ibidem.

24 Marius Oprea, *Pișa-ne-am pă mormântul lor (portrete de securiști)*, www.tiuk.reea.net/31.html

25 Steliana Breazu, Eleonora Criste, op. cit., p. 700.

26 Steliana Breazu, op. cit., p. 695.

27 Ibidem.

28 Iosif Cireșan Loga, *Lupta partizanilor din Munții Arinișului*, ms.

29 Ibidem.